

Дмитро Ващук
Київ

ЛИТОВСЬКІ СТАТУТИ У ПОВСЯКДЕННІЙ ПРАКТИЦІ СЕРЕДИНИ XVI ст. (НА ПРИКЛАДІ РОДИНИ ЧОРТОРІЙСЬКИХ)

У статті розглянуто шість документів, які є частиною архівного фонду № 293 (Західно-Руські акти) Відділу рукописів Російської національної бібліотеки (м. Санкт-Петербург) та стосуються української родини князів Чорторійських. У них зафіксовано дію норм Першого (1529 р.) та Другого (1566 р.) Литовських Статутів.

Три документи (датовані 8 березня 1557 р., 22 лютого 1563 р. та 1 липня 1564 р.) стосуються кримінальних злочинів, пов'язаних із нападом на підданих князя Івана Федоровича Чорторійського та незаконного захоплення землі. У перших двох справах відповідачем мав стати князь Василь-Костянтин Острозький та його степанський урядник, у другому – княгиня Беата з Костельця зі своїм боярином Рупшею. Інші три документи відносяться до періоду функціонування Другого Литовського Статуту 1566 р. Зокрема, маємо два записних листи новгородського воєводи Остафія Івановича Горностая своїй дружині, княжні Олені Іванівні Чорторійській, від 7 грудня 1568 р. Спершу він «водлуг права посполитого и Статуту земского» відписав Олені третину своїх маєтків в еквівалентній сумі 4000 кіп грошей, отриманих у придане. Іншим листом воєвода заповів вказану суму дружині на випадок своєї смерті. Крім цього, 20 грудня 1568 р. О. Горностаї, «выполняючи обычай права посполитого и Статуту земского на вряде господарском в замку Луцком», позичив у О. Чорторійської 3000 кіп грошей, а в заставу віддав декілька своїх маєтків.

Ключові слова: Перший Литовський Статут, Другий Литовський Статут, родина Чорторійських, Велике князівство Литовське.

Правова політика будь-якої держави пов'язана з цілеспрямованою діяльністю державних органів по створенню ефективних механізмів для зміцнення законності і правопорядку. Не був виключенням у цьому процесі й уряд Великого князівства Литовського (далі – ВКЛ), представники якого разом із господарем поступово запроваджували письмові збірники законів, які лягли в основу новоствореної системи права. Спершу в другій половині XV ст. з'являються уставні земські грамоти, артикули яких регламентували правовідносини між населенням окремих земель і урядовими органами. Апогеєм законодавчої діяльності стало запровадження у вересні 1529 р. Першого Литовського Статуту (далі – ПЛС). Таким чином, уперше на загальнодержавному рівні було зафіксовано принцип домінування єдиного письмового законодавчо-

го збірника. Його норми увібрали в себе найкращі положення раніше діючих письмових правових джерел. Саме тому і впровадження «нового законодавства» не викликало заперечень у соціумі.

Історіографія Литовських Статутів є досить обширною, тому ми не будемо детально на ній концентруватися¹. Відмітимо тільки, що більшість істориків звертала і звертає увагу на походження пам'ятки, археографічний та джерелознавчий аналізи списків, трактування розділів та артикулів. Водночас дослідження практичної реалізації норм Статутів у повсякденному житті є побіжними. У цьому контексті відмітимо напрацювання членів Комісії ВУАН для виучування історії західно-руського та українського права С. Борисенка², О. Доброва³, М. Товстоліса⁴ та І. Черкаського⁵. Серед дослідників кінця ХХ – початку ХХІ ст. варто виокремити праці А. Блануци⁶, Ю. Бардаха⁷, І. Валіконіте та С. Лазутки⁸, О. Дзярновича⁹,

¹ Вільнюський університет з кінця 80-х рр. ХХ ст. регулярно проводить міжнародні наукові конференції, присвячені вивченню Литовських Статутів, та публікує їхні матеріали.

² *Борисенок С.* Утворення професійної адвокатури в Литовсько-Руській державі // Праці комісії для виучування західно-руського та українського права. – К., 1927. – Випуск третій – С. 83–149.

³ *Добров О.* Право необхідного спадкування за Литовським Статутом // Праці комісії для виучування західно-руського та українського права. – К., 1925. – Випуск перший. – С. 82–89.

⁴ *Товстоліс М.* Про знахідку по Литовському праву // Праці комісії для виучування західно-руського та українського права. – К., 1926. – Випуск другий. – С. 74–83; Його ж. Суть застави за Литовським Статутом // Праці комісії для виучування історії західно-руського та українського права. – К., 1929. – Випуск шостий. – С. 112–158.

⁵ *Черкаський І.* Поволання над трупом загиблого // Праці... – Випуск перший. – С. 90–107; Його ж. Громадський (копний) суд на Україні-Русі XVI–XVIII ст. // Праці комісії для виучування історії західно-руського та українського права. – К., 1928. – Випуск 4-й та 5-й. – 715 с.

⁶ *Блануца А.* Земельна політика Ягеллонів на українських теренах Великого князівства Литовського (1440–1572 рр.). – К., 2017. – 423 с.

⁷ *Bardach J.* Sok, soczenie, prosoka // Bardach J. O dawnej i niedawnej Litwie. – Poznań, 1988. – S. 140–187; Bardach J. Trzecizna – część swobodna w litewskim prawie majątkowym XV – XVI wieku // Bardach J. O dawnej i niedawnej Litwie. – Poznań, 1988. – S. 121–139; Bardach J. Statuty Litewskie a prawo Rzymskie. – Warszawa, 1999. – 160 s.

⁸ *Лазутка С., Валіконіте І.* Имущественное положение женщины (матери, жены, дочери, сестры) привилегированного сословия по I Литовскому Статуту // Научные труды высших учебных заведений Литовской ССР. История. – XVI (2). – Вильнюс, 1976. – С. 74–103.

⁹ *Дзярнович А.* Выкарыстанне працэдурных нормаў I-га Статута Вялікага Княства Літоўскага пад час дэмаркацыі дзяржаўнай мяжы ВКЛ з Лівоніяй (паводле матэрыялаў кнігі Метрыкі ВКЛ № 560 // Pirmasis Lietuvos Statutas ir epocha: straipsnių rinkinys. – Vilnius, 2005. – P. 243–248.

Л. Жеребцової¹⁰, А. Закшевського¹¹, О. Крупки¹², В. Поліщука¹³, Н. Старченко¹⁴. Усі ці роботи, безперечно, заповнюють прогалини вивчення практичної реалізації норм Статутів, однак порушують конкретні аспекти. Певною мірою це стосується і нашої публікації. Для розгляду пропонується 6 документів, у яких згадуються артикули Першого (1529 р.) та Другого (1566 р.) Литовських Статутів. Проаналізовані документи є частиною архівного фонду № 293 (Західно-Руські акти) Відділу рукописів Російської національної бібліотеки (м. Санкт-Петербург) та стосуються князівської родини Чорторійських¹⁵.

Три документи стосуються кримінальних злочинів, пов'язаних із нападом на підданих князя Івана Федоровича Чорторійського та незаконного захоплення землі. Так, 8 березня 1557 р. Сигізмунд II Август адресував лист маршалку Волинської землі, володимирському старості Василю-Костянтину Костянтиновичу Острозькому. Ним він повідомляв про скаргу князя Івана Федоровича Чорторійського, у якій останній обвинувачував урядника Степанського маєтку, що належав В. Острозькому, у вчиненні шкоди на території Сарнського маєтку: *«пущу тамошню пуштошат, и звер с тое пущи его выгоняют, а подданым его тамошнимъ кривды и втиски великии чинят в боехъ, грабежох и в ыншихъ многих речах, в чом ся ему кривды немалые деет»*¹⁶. Враховуючи зміст скарги та прохання чолобитника, господар наказував князю Острозькому (*«про то будет ли так, яко он нам жаловал»*), щоб той заборонив своєму уряднику чинити безчинства у матку князя Чорторійського. Водночас у разі встановлення осіб, причетних до вищезазначених злочинів, В. Острозький *«право давалъ и справедливост неотволочную чинил водле Статуту права земского,*

¹⁰ Жеребцова Л. Роль Первого Литовского Статута в истории институционализации таможенной организации на украинских землях Великого княжества Литовского // Pirmasis Lietuvos Statutas ir epocha: straipsnių rinkinys. – Vilnius, 2005. – P. 195–207.

¹¹ Zakrzewski A. Wielkie Księstwo Litewskie (XVI–XVIII w.). Prawo–ustrój–społeczeństwo. – Warszawa, 2013. – 324 s.

¹² Крупка О. Вижі та возні у процедурах місцевого суду Волині у 1560–1570-х роках // Етнічна історія народів Європи. – 2011. – Вип. 34. – С. 89–96.

¹³ Поліщук В. Врядове вижіство в структурі публічно-правових процедур (на матеріалі луцьких замкових книг 1558–1567 рр.) // СОЦІУМ. Альманах соціальної історії. – 2002. – Вип. 1. – С. 79–109; Його ж. Офіційні свідки – вижі Луцького замкового уряду в 1561–1567 рр. // СОЦІУМ. Альманах соціальної історії. – 2005. – Вип. 5. – С. 13–39.

¹⁴ Старченко Н. Честь, кров і риторика. Конфлікт у шляхетському середовищі Волині (друга половина XVI–XVII століття). – К., 2014. – 510 с.

¹⁵ Документи опубліковано у виданні: Князі Чорторійські: документи і матеріали XVI–XVII ст. (із зібрання «Західно-Руських актів» Російської національної бібліотеки) / Підготовка до друку Андрія Блануци, Дмитра Ващука. – К., 2016. – 228 с.

¹⁶ Князі Чорторійські... – С. 98.

*жебы он (І. Чорторийський. – Д. В.) большъ того о томъ нам (Сигізмунду. – Д. В.) не жаловал*¹⁷.

Великокнязівський лист від 22 лютого 1563 р. адресувався невідомому господарському дворянину. Сигізмунд II Август повідомляв про прохання князя І. Чорторийського направити до його маєтків віжа, господарського дворянина, для *«огледанъе тыхъ шкод и на подаванъе листовъ нашихъ господарскихъ и врьядовыхъ»*¹⁸. Далі у листі зазначалось, що цю особу (ім'я у документі не зазначено) було записано у реєстр дворян за повідомленням маршалка двірного, підскарбія земського, писаря господарського, державці могилевського, пана Євстафія Воловича. Відповідно до цього, великий князь литовський наказував адресату листа бути у цій справі віжем, оглянути заподіяні збитки, встановити причетних до цього осіб, а також все зафіксувати у письмовому вигляді *«водле обычаю, права и Статуту земского»*¹⁹.

1 липня 1564 р. Сигізмунд II Август надіслав листа дружині князя Іллі Костянтиновича Острозького, княгині Беаті з Костельця, щодо скарги на неї князя Івана Федоровича Чорторийського. Зокрема, великий князь литовський повідомляв про те, що зі слів позивача піддані княгині Беати (боярин Рупша разом із іншими особами у кількості близько десяти осіб), поселилися на його власній землі поблизу маєтку Корчин. Перебуваючи незаконно на його землі, вони чинять великі збитки полям, дібровам, лісам та сіножатям, руйнують давні межі (кордони), наганяють череди для потрави збіжжя та сінокосу, рубають дерева (у тому числі й бортні), знищують бджіл, а також завдають шкоди маєткам, боярину корчинському та людям корчинським і дубецьким.

Враховуючи зміст скарги, господар наказував княгині (*«про то будет ли так, яко он намъ жаловал»*), щоб вона веліла своїм боярам залишити землю князя І. Чорторийського, а також вчинила правосуддя над обома сторонами *«водлуг обычаю права посполитого и Статуту земского»*, щоб князь повторно не скаржився²⁰.

Усі вищезазначені справи повністю підпадають під дію норм ПЛС. Зокрема, злочини, зазначені у справі 1557 р., мали вирішуватись згідно з декількома статтями. По-перше, згідно Р. 7 Ст. 19 у разі нападу на маєток, село чи підданих, їх пограбування чи нанесення тілесних ушкоджень, відповідач зобов'язувався заплатити штраф на користь позивача та у господарську скарбницю, а також віддати награвоване з винагородою. Для отримання відшкодування потерпіла сторона або присягала,

¹⁷ Там само.

¹⁸ Там само. – С. 104.

¹⁹ Там само.

²⁰ Там само. – С. 131–132.

або надавала необхідні докази. У ситуації, коли відбувався лише грабіж, то сплачувався штраф за насилля, а потерпілим — за збитки. Цікаво, що в останньому випадку достатньо було лише присяги («*на чом на шкодах присягнуть, то мають им платити*»)²¹. Відмітимо також, що за звичайний сусідський напад, який було доведено судом, встановлювався штраф у розмірі 12 рублів грошей потерпілій стороні і стільки ж на користь господаря (Р. 7 Ст. 20)²².

По-друге, відповідно до Р. 9 Ст. 1 врегульовувалося питання незаконного полювання на чужій землі. У разі особистого (мається на увазі будь-яка особа шляхетського походження) полювання на території чужих мисливських угідь, винний платив штраф у розмірі 12 рублів грошей власнику землі, а також гроші на користь господаря (вартість за кожного вбитого звіра встановлено Ст. 2 цього ж розділу)²³. Якщо шляхтич направляв інших осіб на полювання до чужої землі, у пушу, або сам таємно перебив звірів, винні платили штраф за кожну вбиту тварину згідно Ст. 2 за умови, що їх вину буде доведено відповідними доказами. Водночас мисливця, котрого спіймали на місці злочину, відводили до уряду, де його мали засудити до смертної кари як злодія. Щоправда, існувало певне обмеження. У випадку, коли сполоханий або поранений звір тікав на чужу територію, то мисливцю дозволялось його там доганяти чи добивати²⁴.

Прохання князя І. Чорторийського про направлення віжа цілком узгоджувалось із нормою розширеної редакції ПЛС (Р. 6 Ст. 35). По-перше, вказаний судовий виконавець разом із понятими міг направлятись або господарем, або Панами-Радою як у земській справі, так і по скарзі когось із підданих. По-друге, свідчення віжа вважались правдивими і, відповідно, заборонялось у них сумніватися чи заперечувати. Водночас у разі виникнення у котроїсь сторони сумнівів в тому, що віж свідчив інакше, ніж говорив, правдивість його слів мали засвідчити поняті, які були при ньому²⁵.

Справа між князем І. Чорторийським та княгинею Беатою з Костельця є значно цікавішою, ніж попередні. Злочини, вчинені її підданими, підпадали під дію декількох артикулів ПЛС. По-перше, у разі незаконно-

²¹ Лазутка С., Валиконитэ И., Гудавичюс Э. Первый Литовский Статут (1529 г.). — Вильнюс, 2004. — С. 201–202.

²² Там же. — С. 202.

²³ Нормою передбачалося: «Тэж уставуем цену зверем диким: за зубра дванадцать рублев грошей, за лося шесть рублев грошей, за оленя або за ланю по три рубли грошей, а за медведя три рубли грошей, за коня або за кобылу три рубли грошей, за вепра або за свинью рубль грошей, за серну полковы грошей, а за рысь рубль грошей» (Там же. — С. 218).

²⁴ Там же. — С. 218.

²⁵ Там же. — С. 194.

го проникнення на чужу територію з метою витіснення власника, обидві сторони на суді мали представити по 18 свідків. Судді обирали кого з них допустити до присяги за таким принципом: «кого найдуть судьи ближшого ку доводу». Після визначення осіб присягу складало шість свідків, а також власник землі (Р. 8 Ст. 1)²⁶.

По-друге, за руйнування давньої межі (кордону) винний платив 12 рублів грошей штрафу. Крім цього, пошкоджену межу (кордон) потрібно було відновити по-старому у присутності урядника. Водночас, якщо потерпіла сторона заявляла, що межу (кордон) відновлено не правильно, то далі суперечка переносилась до суду, а не вирішувалася силою (Р. 8 Ст. 8)²⁷.

Окремими статтями визначався розмір відшкодування за пошкодження бортних дерев та бджіл. Зокрема, одну копу грошей штрафу сплачувала особа за обпалення (або завдання шкоди будь-яким іншим способом) сосни або дуба із бджолами. Водночас наполовину менше потрібно було сплачувати, якщо у цих деревах бджоли перебували раніше, а на момент вчинення злочину їх не було (Р. 9 Ст. 13)²⁸. Наступна стаття детально конкретизувала можливі порушення. У разі зрубу, псування сосни (або міцної сосни) чи бортного дубка, у яких ще не було бджіл, винний за кожне дерево платив по п'ятнадцять грошей. Крім цього, за винищення бджіл із незібраним медом без пошкодження дерева передбачалася сплата по півкопи грошей за кожну бджолину сім'ю, а за сім'ю із зібраним медом – по п'ятнадцять грошей (Р. 9 Ст. 14)²⁹.

Стосовно нищення сінокосів, то згідно з Р. 9 Ст. 4 могло бути два види штрафу: 1) у разі злодійського викосу на чужій землі із вчиненням бійки – штраф за насильство потерпілій стороні³⁰ та аналогічна сума на користь господаря; 2) без бійки – винуватий повертав сіно з винагородою³¹.

Отже, кожен із розглянутих документів мав пряме відношення до норм ПЛС. Водночас відмітимо, що у них не вказувалися конкретні статті. Це пов'язано, на наш погляд, із тим, що норми Статуту, відповідно до яких вирішувалася судова справа, записувалися до вироку.

Інші три документи стосуються періоду функціонування Другого Литовського Статуту 1566 р. Зокрема, маємо два записних листи нов-

²⁶ Там же. – С. 207.

²⁷ Там же. – С. 210.

²⁸ Там же. – С. 223.

²⁹ Там же.

³⁰ Штраф за насилля встановлювався у розмірі 12 рублів грошей.

³¹ Лазутка С., Валиконитэ И., Гудавичюс Э. Первый Литовский Статут (1529 г.)... – С. 220.

городського воєводи Остафія Івановича Горностая своїй дружині, княжні Олені Іванівні Чорторийській (обидва датовані 7-им грудня 1568 р.). Спершу він повідомляв про те, що при одруженні з князівною отримав від її матері, княгині Ганни Заславської (дружини князя Івана Чорторийського), віно у розмірі *«готовыми грошми тысячу коп грошей, а в золоте, в серебре, перлах, перстнях и клейнотах, ошацовавши то справедливе сам через себе, и через приятели мои другую тысячу коп грошей личбы и монеты литовское, личечи в каждый грошь по десети пенязей бѣлых»*. *«Заховываючи ся водлуг права посполитого и Статуту земского»*, О. Горностай *«обычаемъ виновнымъ»* відписав О. Чорторийській третину своїх отчизних маєтків, зокрема третю частину дворів Олешинського, Троклішського, Талковського та Величківського у Троцькому повіті, а також третю частину двору Острожчич у Мінському повіті разом із селами та присілками. Загальна вартість вінового запису становила 4 000 кіп грошей литовської монети (*«личачи в каждый грошь по десети пенязей бѣлых»*). Отримані раніше 2 000 кіп грошей було враховано у вартості вказаних маєтків.

У випадку своєї смерті воєвода надавав право дружині описане нерухоме майно в сумі 4 000 кіп грошей *«листом своим записати и заставити, так же и в держане подати»* кому вона захоче. Водночас родичам О. Горностая, у тому числі і спільним дітям, заборонялося, по-перше, позбавляти Олену права володіння й утримання маєтків *«обычаемъ правным и неправным»*, а, по-друге, чинити перешкоди тим особам, яким княгиня надасть нерухомість у вказаній сумі на утримання. Насамкінець новгородський воєвода відзначав, що *«выполняючи обычай права посполитого и Статуту земского»* він має це все особисто підтвердити і записати в уряді господарському в Луцькому замку³².

Наступний лист є логічним продовженням першого. За змістом він майже повністю повторює попередній і схожий на заповіт. Однак має ширшу редакцію, незначні зміни та уточнення. Зокрема, близько ¼ тексту – це похвала О. Чорторийській як чудовій дружині, яка, відповідно, заслуховує на милість свого чоловіка. Тому О. Горностай, щоб не допустити після своєї смерті утисків з-боку своїх родичів, *«заховываючи ся водлэ Статуту а обычаю права посполитого»* подарував їй вищевказані маєтки в еквівалентній сумі 4 000 кіп грошей литовської монети з аналогічними правами. Проте у цьому документі відсутній маєток Острожчич у Мінському повіті. У випадку повторного заміжжя Олена мала віддати нерухомість, а від родичів Остафія чи спільних дітей отримати компенсацію 4 000 кіп грошей. У випадку, коли вона залишиться

³² Князі Чорторийські... – С. 135–137.

вдовою, вона могла повністю володіти записаним майном і мала повне право заповісти його або своїм дітям, або кровним родичам. Родичі О. Горностая могли повернути собі нерухомість тільки після того, як заплатять 4 000 кіп грошей новому власнику³³.

Цікавим документом, зміст якого висвітлює справу щодо майнових відносин між вказаним подружжям, є заставний лист від 20 грудня 1568 р. У ньому О. Горностай повідомляв, що позичив у О. Чорторийської 3 000 кіп грошей литовської монети. Причиною цього стала необхідність сплати чималих боргів, які виникли внаслідок господарської служби. Для забезпечення повернення коштів він віддав у заставу дві третини отчизних маєтків Олешиського, Троклішського, Талковського та Величківського у Троцькому повіті, а також дві третини двору Острожчич у Мінському повіті разом із селами та присілками, людьми, повинностями і т. п. Цими маєтностями княгиня могла володіти до того часу, поки не будуть повернуті позичені кошти. У разі смерті позичальника виплата боргу лягала на плечі або дітей (якщо такі будуть), або на родичів О. Горностая. Крім цього конкретизувалось, щоб борг потрібно було сплатити тільки готівкою: *«ничим иным, ани яким шацунком, толко готовыми грошми»*. До цього часу О. Чорторийська розпоряджалась майном на власний розсуд. Як і в попередньому листі, воєвода підкреслював, що все вищезазначене він має особисто підтвердити і записати в уряді господарському в Луцькому замку *«выполняючи обычай права посполитого и Статуту земского»*³⁴.

Віновий запис Остафія Горностая третини отчизних маєтків власній дружині повністю відповідав Р. 5 Ст. 2 Статуту 1566 р., його було складено відповідно до змісту норми³⁵. Цікаво, що законодавець унеможливив порушення цього артикулу: *«А так подле уставы нашеое мають ся заховати вси подданые наши и на потомные часы, а хто бы над звышей тое уставы нашеое учинил, а што неслушне жоне своей записал; таковых записов не хочем мети мощных мы сами и потомки наши Великие Князи Литовские»*³⁶. Наступний дарчий запис доповнюється положеннями про права вдови. Це відповідало Ст. 13 та Ст. 15 Розділу 5³⁷.

Цікавою є ситуація із третім документом – заставним листом. Згідно Р. 7 Ст. 1 Статуту 1566 р. знято будь-які обмеження щодо розпоряджен-

³³ Там само. – С. 139–143.

³⁴ Там само. – С. 143–146.

³⁵ Статут Вялікага княства Літоўскага 1566 года / Т. І. Доўнар, У. М. Сатолін, Я. А. Юхо; Рэдкалегія. Т. І. Доўнар. – Менск, 2003. – С. 135–136.

³⁶ Там само. – С. 135.

³⁷ Там само. – С. 140–141.

ня особистим майно: «отъ сего часу и дня волно и мощно каждому именья свои отчызные и земскіе материстые и выслужонные купленые и якимъ колвекъ обычаемъ набытые и названые, не смотречы третее и двоѣ частей, яко передъ тымъ бывало въ статуті обычаемъ стародавнымъ..., што хотя отъ нихъ водле доброе воли своее и мысли, отдати, продати, даровати и записати, заставити, отъ детей и близкихъ отдалити, подле баченья своего тымъ шафовати»³⁸. Проте на практиці продовжувала діяти норма ПЛС, згідно з якою дозволялося продавати лише третину маєтку, а дві третини віддавати у заставу³⁹ (Р. 1 Ст. 16). Наведений приклад не був винятком для тогочасного суспільства, оскільки, за дослідженнями А. Блануци, після 1566 р. практика заставляти 2/3 маєтності найчастіше застосовувалася серед шляхтичів, пов'язаних родинними стосунками⁴⁰.

Отже, розглянуті документи свідчать про те, що норми Першого та Другого Литовських Статутів активно використовувались у кримінальному, кримінально-процесуальному, цивільному та сімейному праві. Водночас зауважимо, що саме у цих актах відсутні вказівки на використанні розділи та артикули Статутів. У другій половині XVI ст. зазначення конкретних артикулів стає типовим явищем. Найбільш цікавими, на наш погляд, є моменти, які пов'язані з використанням норм Статуту 1529 р., оскільки при залученні більшої кількості актових матеріалів, дослідник зможе розв'язати завдання, пов'язані із джерелами Статуту 1566 р., які на сьогодні практично не вирішені.

REFERENCES

1. Blanutsa, A. (2005). Norma pro «trzetsiznu» v Pershomu Lytovs'komu Statuti ta ii retseptsiia do kintsia XVI stolittia. *Pirmasis Lietuvos Statutas ir epocha: straipsnių rinkinys*, 99–106. [in Ukrainian].
2. Blanutsa, A. (2017). *Zemel'na polityka Yagelloniv na ukrains'kykh terenakh Velykoho kniazivstva Lytovs'koho (1440–1572 rr.)*. Kyiv. [in Ukrainian].
3. Lazutka, S., & Valikonite', I. (1976). Imushhestvennoe polozhenie zhen-shhiny (materi, zheny, docheri, sestry) privilegiovannogo sosloviya po

³⁸ Там само. – С. 149.

³⁹ «Тѣж дозволили есмо третюю часть именья продати на вечность. А веджо естли бы потреба была на службу нашу земскую пенезей або бы хотя на свою потребу даставал пенезей, тогда можеть и тые две части заставити в тольку, за што бы тые две части стояли. Одно ж надвыш того не маеть брати, ани тѣж вечне от ближних можеть отдалити...» (Лазутка С., Валиконитэ И., Гудаевичюс Э. Первый Литовский Статут (1529 г.)... – С. 144).

⁴⁰ Блануца А. Норма про «trzeciznu» в Першому Литовському Статуті та її рецепція до кінця XVI століття // *Pirmasis Lietuvos Statutas ir epocha: straipsnių rinkinys / sudarė Irena Valikonytė ir Lirija Steponavičienė*. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005. – P. 99–106.

- I Litovskomu Statutu. *Nauchnye trudy vysshix uchebnyx zavedenij Litovskoj SSR. Istorija*, (XVI(2)), 74–103. [in Russian].
4. Dziarnovich, A. (2005). Vykarystanne pratsedurnykh normav I-ha Statuta Vialikaha Kniastva Litovskaha pad chas demarkatsyi dziarzhavnaj miazhy VKL z Livoniiaj (pavodle materyialaw knihi Metryki VKL № 560. *Pirmasis Lietuvos Statutas ir epocha: straipsnių rinkinys*, 243–248. [in Belarusian].
 5. Zherebcova, L. (2005). Rol' Pervogo Litovskogo Statuta v istorii institucionalizacii tamozhennoj organizacii na ukrainskix zemlyax Velikogo knyazhestva Litovskogo. *Pirmasis Lietuvos Statutas ir epocha: straipsnių rinkinys*, 195–207. [in Russian].
 6. Krupka, O. (2011). Vyzhi ta vozni u protsedurakh mistsevoho sudu Volyni u 1560–1570-kh rokakh. *Etnichna istoriia narodiv Yevropy*, (34), 89–96. [in Ukrainian].
 7. Polischuk, V. (2002). Vriadove vyzhistvo v strukturі publichno-pravovykh protsedur (na materialі luts'kykh zamkovykh knykh 1558–1567 rr.). *SOTSIUM. Al'manakh sotsial'noi istorii*, (1), 79–109. [in Ukrainian].
 8. Polischuk, V. (2005). Ofitsijni svidky – vyzhi Luts'koho zamkovoho uriadu v 1561–1567 rr. *SOTSIUM. Al'manakh sotsial'noi istorii*, (5), 13–39. [in Ukrainian].
 9. Starchenko, N. (2014). *Chest', krov i rytoryka. Konflikt u shliakhets'komu seredovyschi Volyni (druha polovyna XVI–XVII stolittia)*. Kyiv. [in Ukrainian].
 10. Blanutsa, A., & Vaschuk, D. (2016). *Kniazi Chortoryjs'ki: dokumenty i materialy XVI–XVII st. (iz zibrannia «Zakhidno-Rus'kykh aktiv» Rosijs'koi natsional'noi biblioteky)*. Kyiv. [in Ukrainian].
 11. Lazutka, S., Valikonite', I., & Gudavichyus, E'. (2004). *Pervyj Litovskij Statut (1529 g.)*. Vil'nyus. [in Russian].
 12. Downar, T. I. (Ed.). (2003). *Statut Vialikaha kniastva Litovskaha 1566 hoda. Mensk*. [In Belarusian].

Dmytro Vashchuk

The Statutes of Lithuania in the everyday life in the middle of the XVIth century (the case of the Chortoryiski family)

The 6 documents which belong to the archive fund Nr.239 (West Russian acts) of Russian National Library Manuscript department (St. Petersburg) and refer to Ukrainian Chortoryisky Dukes family. The guidelines of the First and Second (1566) Statutes of Lithuania are mentioned there.

The three documents (which date back to March 8, 1557, February 22, 1563 and July 1, 1564) concern the crime cases and are connected with the attacks against the belligerent nationals and illegal land seizure during the rule of Duke Ivan Fedorovykh Chortoryisky. In the first two cases Vasyl-Kostantyn Ostrozkyi and

his Stepan` sivil servant and in the second case princess Beata from Kostelets and her court nobility Rupsha were supposed to be sued. Other three documents consider the period of the Second Lithuanian Statute functioning in 1566. In particular, we have two letters by Novgorod voivode Ostafii Ivanovych Hornostai addressed to his wife, princess Olena Ivanivna Chortoryiska (December 7, 1568). At first, he has signed one third of all his mansions that cost 4000 kips away to Olena in the frameworks of the gentry`s law and the Statute. In another letter the voivode bequeathed the amount of money mentioned above to his wife in the case of his death. Furthermore, on December, 20, 1568 O. Hornostai borrowed 3000 kips from O. Chortoryiska in the frameworks of the gentry`s law and the Statute and gave a few mansions in pledge.

Key words: The First Statute of Lithuania, The Second Statute of Lithuania, the Chortoryisky Family, Grand Duchy of Lithuania.